

ТИМОНОВ А. І.,адвокат, аспірант кафедри цивільного
права та процесу
(Харківський національний університет
внутрішніх справ)**УДК 347.91/95****DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.2.16>****ПРИНЦИП ГЛАСНОСТІ ТА ВІДКРИТОСТІ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ
В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ПРАВОСУДДЯ**

У статті досліджено напрямки трансформації принципу гласності та відкритості в цивільному судочинстві України в умовах цифровізації правосуддя. Проаналізовано взаємозв'язок між традиційними процесуальними засобами забезпечення гласності та новими формами їх реалізації через цифрові технології. Охарактеризовано вплив євроінтеграційних процесів і військової агресії на розвиток електронного правосуддя в Україні. Досліджено основні виклики для функціонування Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи в контексті забезпечення принципу гласності. Розглянуто практику застосування відеоконференцій у судочинстві України, яка свідчить про системні перешкоди, що впливають на реалізацію принципу гласності, включаючи відсутність технічної можливості. Здійснено аналіз практичних аспектів проведення судових засідань у режимі відеоконференції та узагальнено основні причини відмов у їх проведенні.

Проаналізовано ключові положення Стратегії електронного правосуддя ЄС на 2024–2028 роки, їх вплив на формування нових стандартів гласності, відкритості та доступності правосуддя. Розкрито співвідношення стратегічних цілей цифровізації правосуддя в ЄС з процесуальними засобами забезпечення гласності та відкритості в цивільному судочинстві України. Висвітлено потенційні можливості та ризики використання штучного інтелекту для забезпечення відкритості судових процедур. Обґрунтовано, що впровадження елементів штучного інтелекту в судовий процес створює нові виклики для забезпечення прозорості процесу ухвалення судових рішень. Запропоновано напрями удосконалення правових механізмів забезпечення балансу між технологічною ефективністю та дотриманням процесуальних принципів, включаючи запровадження презумпції проведення судових засідань у режимі відеоконференції за відсутності прямо визначених законом обставин, що вимагають особистої присутності. Запропоновано переглянути положення ЦПК України щодо порядку участі свідків, експертів, спеціалістів та експертів з питань права у судових засіданнях в режимі відеоконференції з метою розширення повноважень суду та досягнення балансу між процесуальною необхідністю та завданнями судочинства. Аргументовано необхідність закріплення на рівні ЦПК України норм щодо алгоритмічної прозорості використання штучного інтелекту в цивільному судочинстві з обов'язковим розкриттям інформації про застосування автоматизованих систем при прийнятті процесуальних рішень і можливістю оскарження таких рішень.

Ключові слова: *принципи цивільного судочинства, принцип гласності та відкритості в цивільному судочинстві, цивільне судочинство, цифровізація правосуддя, ЄСІКС, відеоконференція, штучний інтелект, електронне правосуддя, євроінтеграція, доступ до правосуддя.*

Timonov A. I. Principle of publicity and transparency in civil judiciary in terms of digitization of justice

The areas of transformation of the principle of publicity and transparency in civil legal proceedings of Ukraine in terms of digitalization of justice have been researched in the article. The relationship between traditional procedural means of ensuring publicity and new forms of their implementation through digital technologies has been analyzed. The impact of European integration processes and military aggression on the development of electronic justice in Ukraine has been characterized. The main challenges for the functioning of the Unified Judicial Information and Communication System in the context of ensuring the principle of publicity have been studied. The author has researched the practice of applying videoconferences in the judiciary of Ukraine, which indicates systemic obstacles affecting the implementation of the principle of publicity, including the lack of technical capabilities. The analysis of practical aspects of conducting court hearings in the videoconference mode has been carried out and the main reasons for refusals to conduct them have been summarized.

The key provisions of the EU e-Justice Strategy for 2024-2028, as well as their impact on the formation of new standards of publicity, transparency and accessibility of justice have been analyzed. The correlation between the strategic goals of justice digitalization in the EU and the procedural means of ensuring publicity and transparency in civil legal proceedings in Ukraine has been revealed. The potential opportunities and risks of using artificial intelligence for ensuring the publicity of judicial procedures have been highlighted. It has been substantiated that the introduction of artificial intelligence elements into judicial process creates new challenges for ensuring the transparency of the judicial decision-making process. The author has suggested areas for improving legal mechanisms to ensure the balance between technological efficiency and compliance with procedural principles, including the introduction of a presumption of holding court sessions via videoconference, if there is the lack of circumstances directly defined by law, which require personal presence. It has been offered to revise the provisions of the Civil Procedural Code of Ukraine regarding the procedure for the participation of witnesses, experts, specialists and legal experts in court sessions via videoconference in order to expand the powers of the court and to achieve the balance between procedural necessity and the tasks of the judiciary. The author has grounded the need to consolidate the norms on algorithmic publicity of using artificial intelligence in civil legal proceedings at the level of the Civil Procedural Code of Ukraine with mandatory disclosure of information about the usage of automated systems in making procedural decisions and the possibility of appealing such decisions.

Key words: *principles of civil legal proceedings, principle of publicity and transparency in civil legal proceedings, civil legal proceedings, digitalization of justice, UJITS, videoconference, artificial intelligence, electronic justice, European integration, access to justice.*

Вступ. Сучасні процеси цифровізації правосуддя зумовлені глобальною цифровою трансформацією, викликами військової агресії та європейською інтеграцією України. Ці взаємопов'язані процеси ставлять перед науковою юридичною спільнотою, політиками та практиками нові завдання, пов'язані з переосмисленням традиційних підходів до розуміння засобів забезпечення принципів судочинства. Особливе місце серед засад цивільного судочинства посідає принцип гласності та відкритості, який в умовах цифровізації набуває нових форм реалізації, зокрема через розширення доступу до правосуддя, забезпечення ефективного судового захисту, з яким тісно пов'язано актуальне та обговорюване використання

можливостей ІІІ під час здійснення судочинства. Збільшення питомої ваги використання цифрових технологій при здійсненні судочинства забезпечує можливості для доступності правосуддя та реалізації принципу гласності та відкритості через здійснення процесуальних дій з використанням цифрових інструментів, доступ до судових документів, доступ громадськості до судових засідань завдяки онлайн-трансляціям.

Водночас цифровізація процесу розгляду справ, особливо в цивільному судочинстві, призводить до зміни традиційних механізмів забезпечення відкритості судової системи, публічного судового розгляду, права сторін бути вислуханими. Виникають нові виклики, пов'язані з недостатнім забезпеченням судів технічними засобами, нерівномірним доступом громадян до цифрових технологій, так званім «цифровим розривом», який безпосередньо залежить від цифрових компетенцій населення й необхідних технічних засобів. Цифрова нерівність стає новою проблемою, яка впливає на рівність можливостей доступу до правосуддя взагалі. Актуальним завданням є визначення напрямів забезпечення балансу між технологічною ефективністю та стабільністю і дотриманням засад цивільного судочинства. Також поряд із доступністю має забезпечуватись захист персональних даних, даних про функціонування судової системи, захист Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи (далі – ЄСІКС), що вимагає забезпечення надійного захисту цифрової інфраструктури правосуддя.

Отже, взаємозв'язок між принципом гласності та відкритості судового процесу, його повного фіксування технічними засобами та цифровізації правосуддя проявляється в кількох аспектах: цифрові технології забезпечують засоби реалізації принципу, розширюючи можливості доступу до правосуддя; цифровізація створює нові виклики для забезпечення балансу між відкритістю та захистом даних і конфіденційної інформації, кібербезпекою; впровадження ІІІ для аналітичної підтримки актуалізує питання контролю над алгоритмами та їх прозорістю, що безпосередньо впливає на суспільну довіру до судової системи. Це зумовлює пошук і розробку нових правових механізмів у цифрову епоху з метою збереження балансу між модернізацією та основоположними засадами цивільного судочинства та відповідністю вимогам верховенства права, зважаючи на гармонізацію національного законодавства з європейськими стандартами електронного правосуддя та адаптацію цивільних процесуальних процедур до викликів воєнного стану.

Стан опрацювання проблеми. Серед відомих вчених, які присвятили свої праці гласності та відкритості цивільного судочинства як принципу цивільного процесуального права, можна назвати таких вчених: І. Ізарова [1], В. Король [2], В. Кройтор [3–11], Ж. Мельник-Томенко [12], А. Серветник [13], Ю. Турлова [14], О. Штефан [15] та інші. Окремо слід зазначити, що цифровізація цивільного судочинства та її окремі аспекти, зокрема, використання допоміжних технологій, відповідність цифровізації української системи правосуддя європейським стандартам, було предметом досліджень українських вчених. Досліджувались різні аспекти принципу гласності та відкритості цивільного судочинства, а також українські та європейські дослідники приділяли багато уваги цифровізації цивільного судочинства. Так, співвідношення публічності та приватності досліджував В. Кройтор [5] та Р. Кабальський [16]. О. Середа, В. Мамницький, П. Корнєва, І. Череватенко зосереджуються на новітніх тенденціях цифровізації саме цивільного судочинства в Україні, досліджують останні законодавчі зміни, аналізують практичні аспекти впровадження цифрових технологій у цивільне судочинство [17]. М. Ясинок, Ю. Котвяковський, Ю. Каламайко, М. Парасюк також досліджували різні аспекти цифровізації цивільного судочинства, зокрема взаємозв'язок між впровадженням інформаційних технологій та забезпеченням основних принципів цивільного процесу, вплив інформатизації на реалізацію принципу процесуальної економії, а також технічні та юридичні аспекти функціонування системи електронного суду в Україні, включаючи проблеми цифрової трансформації судової діяльності [18–20]. Предметом досліджень О. Гиляки, Н. Іванюти, В. Теремецького, Є. Дуліби став більш широкий спектр проблем і загальні питання цифровізації правової сфери, зокрема вплив інформаційних технологій на забезпечення прав людини в цифрову епоху, трансформація процесуальних

форм реалізації права на судовий захист в умовах технологічного розвитку, а також організаційно-правові засади впровадження та функціонування єдиних інформаційних систем у судочинстві як інструментів підвищення доступності та ефективності правосуддя [21–23]. У свою чергу, практики, судді в Україні також досить активно та докладно аналізують можливості цифровізації та ШІ для правосуддя [24–30]. Водночас наявні наукові розвідки не дають вичерпної відповіді на ключові питання проблематики особливостей зміни підходів до реалізації принципу гласності та відкритості у цивільному судочинстві, що підкреслює необхідність її поглибленого аналізу.

Іноземні дослідники також приділяють багато уваги питанням цифровізації судочинства. Так Т. Валь, М. Го-Дак, А. Онтану, А. Пінген розглядають нові правові рамки цифровізації транскордонної судової співпраці в ЄС, здійснюють аналіз законодавчих ініціатив ЄС, зокрема так званого «Пакету цифровізації» (Digitalisation Package), механізми електронного обміну даними між судовими органами різних країн – членів ЄС, включаючи систему e-CODEX та інші інструменти [31–33]. Водночас аспекти гласності здебільшого залишаються поза увагою, більш докладно аналізується доступність і транскордонна співпраця.

Постановка завдання. Мета статті полягає у визначенні особливостей реалізації принципу гласності та відкритості в цивільному судочинстві в умовах цифровізації правосуддя, виявлення взаємозв'язку між традиційними процесуальними засобами гласності та відкритості судового процесу та новими формами їх реалізації через цифрові технології, а також обґрунтування напрямів удосконалення правових механізмів забезпечення балансу між технологічною ефективністю та дотриманням принципів цивільного судочинства, зокрема відповідно до європейських стандартів правосуддя.

Результати дослідження. Традиційні правила, притаманні гласності, є такими, що припускають фізичну присутність учасників судового процесу під час судових засідань, здійснення питомої ваги судових викликів і повідомлень, надсилання копії судових рішень засобами поштового зв'язку. Це зумовлює суттєві часові та фінансові витрати, а в українських умовах утворює нестабільність у провадженні цивільного судочинства в умовах небезпеки, що зумовлена військовою агресією. Зазначені фактори актуалізують потребу в підвищенні транспарентності, безпеки та цифрової інклюзивності судових процедур, що враховували б необхідність захисту персональних даних і забезпечували стабільний, рівний доступ до правосуддя.

Гласність і відкритість у цивільному судочинстві в умовах цифровізації правосуддя набуває нового змісту, що можна охарактеризувати через наступні аспекти. Сприйняття гласності та відкритості судочинства, що десятиліттями пов'язувалась із паперовим документообігом, відправленням процесуальних документів, повісток про судові виклики та повідомлення на паперових носіях, безпосередньою присутністю судді, секретаря судового засідання, учасників справи, громадян у залі судових засідань, зазнає суттєвих змін у цифрову епоху. Фізична присутність у судовому засіданні поступається місцем віртуальній участі через спеціалізовані цифрові платформи. Це розширює межі доступності правосуддя та створює нові можливості для суспільного контролю за відправленням правосуддя.

Цифрова трансформація цивільного судочинства через зміну способів забезпечення доступу до судових засідань, судових документів та інформації про розгляд справ взагалі зумовлює перегляд підходів до традиційного бачення гласності цивільного судочинства. Якщо донедавна ознайомлення з матеріалами цивільної справи завжди зумовлювало особисту присутність в суді, то цифровізація забезпечує швидкий дистанційний доступ до інформації про справу через електронні реєстри та інформаційні системи (підсистеми ЄСІКС). Реалізація такої засади цивільного судочинства, як повне фіксування технічними засобами (п. 3 ч. 3. ст. 2 ЦПК України) в умовах цифровізації набуває свого розвитку, включаючи відеозапис засідань і створення цифрового архіву судових засідань.

Взаємозв'язок між принципом гласності й відкритості цивільного судочинства та цифровізацією вимагає розробки нових підходів до забезпечення прозорості та підзвітності судової системи, які б враховували і технологічні можливості, і потенційні ризики для засад

цивільного судочинства та фундаментальних прав. Особливої уваги заслуговує питання конфіденційності та захисту персональних даних у цифровому судовому процесі. Як і у випадку зі штучним інтелектом, де існують ризики порушення приватності через обробку великих масивів даних, цифровізація судочинства вимагає встановлення чіткого балансу між відкритістю процесу та захистом приватності учасників справи. Зокрема, обов'язкове транслявання перебігу судових засідань у мережі Інтернет, коли всі учасники беруть участь у режимі відеоконференції, є важливою новелою українського законодавства. Водночас захист приватних даних із чітким розмежуванням відомостей, що підлягають оприлюдненню в інтересах гласності, та інформації, що потребує захисту для забезпечення права на приватність, мають бути збалансовані так само, як і щодо публікації інформації про справи, призначені до розгляду в загальному доступі. Відповідні аспекти мають чітко відмежовуватись від правил захисту конфіденційної інформації. Фундаментальне питання полягає не в тому, чи має розклад судових засідань бути публічним, і чи має інформація про справу бути обмеженою для широкого загалу, а в тому, який рівень персональної інформації необхідний для досягнення законних цілей прозорості судової системи.

Погодимося, що цифрова трансформація судової системи вимагає впровадження всебічної законодавчої політики, що обов'язково поєднає захист персональних даних, забезпечення кібербезпеки та створення рівних можливостей для доступу до правосуддя та реалізації права на судовий захист усіма громадянами незалежно від їхніх технічних навичок чи соціально-економічного становища [34]. Водночас примітно те, що прийнятими наприкінці 2024 року Правилами організації ефективного судочинства в судах першої інстанції важливі питання цифровізації майже не визначені [35].

За підтримки Проєкту ЄС «Право-Justice» було проведено технічний і функціональний аудит ЄСІТС, та зроблено висновок про те, що більшість модулів є технічно застарілими [36]. Зрозуміло, що відповідна характеристика підсистем не відповідає вимогам стійкості, що не просто пов'язано зі стабільністю та швидкістю, а безпосередньо впливає на дотримання доступності правосуддя та забезпечення гласності й відкритості у цивільному судочинстві.

У 2024 році за підтримки USAID було затверджено Концепцію ЄСІКС [37]. Водночас на час проведення цього дослідження відповідна модернізація, забезпечення судів необхідним обладнанням для роботи підсистем ЄСІТС залишається під великим питанням у зв'язку з політичними та фінансовими перешкодами [38]. Однією з важливих підсистем ЄСІКС є підсистема «Відеоконференцз'язок». Відеоконференції сприяють реалізації принципу гласності, забезпечуючи не лише доступність правосуддя, а й ефективність судового захисту для більшої кількості учасників справи та їх представників, інших учасників судового процесу.

Важливим для забезпечення гласності є законодавчо закріплене правило, що якщо всі учасники беруть участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції, обов'язковим є транслявання перебігу засідання в мережі Інтернет, а потім його збереження та відкритий доступ. Це положення безпосередньо спрямоване на забезпечення принципу гласності та відкритості в умовах дистанційного судочинства. Водночас аналіз практики застосування відеоконференцій у судочинстві України свідчить про системні перешкоди, що впливають на реалізацію принципу гласності в цивільному судочинстві. Найпоширенішою причиною відмов у проведенні дистанційних слухань стала відсутність технічної можливості, яка у 2023 році склала майже половину (48,4 %) усіх відмов у загальних судах. Іншими підставами для відмови у проведенні судових засідань у режимі відеоконференції виступають процесуальні порушення з боку учасників справи (порушення строків подання заяви про участь у відеоконференції та неналежне інформування інших учасників справи; неналежне обґрунтування неможливості особистої присутності в судовому засіданні), визнання судом обов'язковості особистої присутності учасника справи, дослідження оригіналів доданих до позовної заяви документів безпосередньо в судовому засіданні, планові та аварійні відключення електроенергії, кібератаки на судові інформаційні системи [39, с. 18, 23].

Відповідні дані, окрім іншого, свідчать про наявність «цифрового розриву» в судовій системі, що становить ризик для повноцінної реалізації принципу гласності та відкритості в умовах цифровізації правосуддя. Питання про проведення судових засідань у режимі відеоконференції має вирішуватись із дотриманням балансу між безпекою учасників, особливо в умовах війни, темпоральною, економічною доцільністю у зв'язку з витратами на особисту присутність у судовому засіданні, своєчасністю судового захисту та доступністю технологій для різних осіб. Формальний підхід до відмови у проведенні відеоконференцій без належного обґрунтування та зважування всіх зазначених обставин суперечить фундаментальним принципам правосуддя, особливо в умовах цифрової трансформації суспільства. В сучасних умовах цифровізації та глобальних небезпек положення ЦПК України, які стосуються порядку вирішення дозволу для свідка, експерта, спеціаліста, експерта з питань права (ст. 69, 72–74 ЦПК України) брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції є недоцільним та має бути переглянуте з урахуванням розширення в цьому аспекті повноважень суду з метою визначення балансу між відповідною необхідністю та завданнями судочинства. У багатьох випадках посилення на необхідність особистої присутності, обов'язкову явку без конкретизації мотивів, посилення судів на відсутність виключних обставин для здійснення розгляду справи в режимі відеоконференції більше є проявом консервативного підходу, ніж процесуальною необхідністю, яка обґрунтована належним чином та дійсно є такою [40–44].

На подолання цих та інших актуальних викликів спрямована Концепція ЄСІКС, ухвалена у зв'язку з визнаною необхідністю модернізації відповідно Матриці реформ [45], а також Стратегія електронного правосуддя ЄС на 2024–2028 (далі – Стратегія) [46], на основні рамки якої має спиратись реформа у зв'язку з євроінтеграцією України відповідно до рекомендацій ЄС щодо розділу 23 Основ вступу в ЄС. Стратегія визначає ключові напрями розвитку цифрових судових систем в ЄС, включаючи забезпечення електронної фіксації судового процесу, онлайн-трансляції засідань, відкритість інформації через електронні системи та забезпечення балансу між відкритістю та захистом даних.

Зважаючи на реформування системи правосуддя в Україні, що триває, та яке безпосередньо стосується цифровізації, євроінтеграції та імплементації стандартів ЄС щодо забезпечення верховенства права, а також те, що постають питання транскордонної судової співпраці в цивільних справах, доцільно звернути окрему увагу на сутнісні (substantial) принципи, визначені в Стратегії. До них належать: повага до основних прав і принципів, оскільки інноваційні технології можуть сприяти новим викликам і ризикам, пов'язаним з порушенням кібербезпеки, поглибленням цифрового розриву, дискримінацією через упереджені алгоритми чи набори даних; доступ до правосуддя, зокрема коли штучний інтелект може бути використаний для цілей з низьким рівнем ризику; подолання цифрового розриву, який, у свою чергу, створює нерівність у доступі до правосуддя [47].

У Стратегії визначено європейські стратегічні цілі цифрового правосуддя та окреслено відповідні напрями розвитку судових систем для забезпечення балансу між трансформацією судових процедур, розширенням доступності правосуддя та його ефективністю. Саме в ефективності судового захисту полягає загальна мета цифровізації правосуддя через покращення надання судових послуг, яка втілюється в наступному. Насамперед це – покращення доступу до цифрового правосуддя через розбудову орієнтованої на людей системи правосуддя, яка повинна враховувати потреби та навички всіх категорій користувачів. Загальний доступ до правосуддя цифровими засобами визнається однією з основних умов дотримання верховенства права в інформаційному суспільстві. Європейський портал електронного правосуддя [48] є єдиною точкою доступу до правових сервісів, гарантуючи доступ до судочинства та правової інформації. У цьому контексті залишається актуальним подолання «цифрового розриву», забезпечення недискримінаційного доступу до правосуддя, зміцнення довіри до судової влади. Наступними напрямами є підвищення ефективності судочинства через оптимізацію робочих процесів, що полегшують доступність і зручність користувача, сприяння впровадженню інновацій, включаючи використання технологій та ІШ за умови збереження основоположних засад судочинства. Важливим аспектом цифровізації національного

цивільного судочинства в умовах євроінтеграції та масової міграції громадян України через військову агресію до країн ЄС є цифрова судова співпраця, зокрема й транскордонна, яка неможлива без використання цифрових інструментів в судах.

У контексті забезпечення гласності та відкритості в цивільному судочинстві відповідні напрямки створюють нові можливості та нові виклики для підвищення гласності та відкритості цивільного судочинства, забезпечення відкритого правосуддя (open justice). Аналізуючи процесуальні засоби забезпечення гласності та відкритості в цивільному судочинстві України під кутом зору євроінтеграційних процесів і основних напрямів розвитку електронного правосуддя, маємо відзначити наступні ключові взаємозв'язки прогресивних напрямів цифровізації з принципами гласності та відкритості.

Насамперед ЄСІКТ, згідно з ч. 3 ст. 8 ЦПК України, передбачає функціонування електронної системи, що відповідає стратегічним цілям ЄС щодо створення єдиних електронних платформ правосуддя. А відкритість інформації через електронні системи шляхом невідкладного оприлюднення на офіційному вебпорталі судової влади інформації про справу відповідає стратегічним цілям ЄС щодо цифрової доступності судової інформації. Можливість подання документів в електронній формі, відстеження руху справи через «Електронний суд», отримання процесуальних документів, загалом електронний доступ до матеріалів справи, електронний документообіг узгоджується з європейським підходом до покращення доступу до цифрового правосуддя (п. 42(a)), більш ефективного цифрового правосуддя (п. 42(c)), технологічної ефективності цифрового правосуддя (пп. 63, 64), підвищують прозорість судочинства та створюють нові механізми реалізації права на інформацію про хід судового розгляду, тим самим зміцнюючи довіру до судової системи. Електронна фіксація судового процесу (згідно з ч. 14 ст. 7 ЦПК України є обов'язковим фіксування судового засідання за допомогою відео- та звукозаписувальних технічних засобів) забезпечує пріоритети впровадження цифрових технологій для прозорості судочинства, а онлайн-трансляції судових засідань (ч. 5 ст. 7 ЦПК України передбачає обов'язкове транслявання засідання в Інтернеті, якщо всі учасники беруть участь у відеоконференції) корелює зі стратегічними європейськими підходами до забезпечення віддаленого доступу до правосуддя. Обмеження щодо оприлюднення персональних даних (ч. 5 ст. 8 ЦПК України) спрямоване на забезпечення балансу відкритості та захисту персональних даних, а заборона використання відеоконференцз'язку та транслявання перебігу судового засідання в мережі Інтернет у закритих судових засіданнях (ч. 11 ст. 7 ЦПК України) – балансу між цифровізацією та захистом конфіденційної інформації. Можливість проведення фото-, відео- та аудіозапису без окремого дозволу суду (ч. 4 ст. 7 ЦПК України) відповідає стратегічним напрямам ЄС щодо використання сучасних технологій для забезпечення прозорості. При цьому важливо відзначити, що цифровізація виступає як інструмент реалізації принципів гласності та відкритості, а не заміняє їх.

Ще одним актуальним питанням забезпечення гласності та відкритості в умовах цифровізації є роль ШІ у здійсненні правосуддя. Гласність і відкритість, насамперед у цих питаннях, пов'язані з доступністю правосуддя та ефективністю судового захисту. Відповідно до ст. 16 Кодексу суддівської етики, який затверджений на 3'їзді суддів України 18.09.2024 року, використання суддею технологій штучного інтелекту є допустимим, якщо це не впливає на незалежність і неупередженість судді, не стосується оцінки доказів, процесу ухвалення рішень і не порушує вимог законодавства [49]. КРЕС наголошує, що технології забезпечують стабільний доступ до судочинства в умовах неможливості працювати у звичному режимі, з чим стикнулися українські суди під час повномасштабного вторгнення. Використання ШІ залишається на початковій стадії розвитку. Хоча він не використовується у значній кількості держав – членів РЄ, сама можливість активно досліджується. Саме використання ШІ, як правило, відбувається при виконанні адміністративних завдань: при перетворенні усної мови в текст, перекладі та автоматичній анонімізації судових рішень [50, с. 3], що є важливим інструментом забезпечення відкритості інформації щодо справи.

Хоча обговорення в наукових і практичних колах можливостей ШІ доволі жваве, щодо перспектив у цивільному судочинстві маємо відзначити, що ШІ стикається з дедалі більшою

критикою щодо його ролі у збереженні упередженості, етичних проблем, дискримінації та порушень конфіденційності [51]. І якщо ШІ може бути справді корисним при заповненні структурованих онлайн-форм для конкретизації та чіткості позиції, то при одночасному підвищенні доступності систем правосуддя через відповідні платформи потенційно може різко зрости попит на послуги. Тому для збереження стійкості систем правосуддя держави мають бути готові, оскільки доступ до правосуддя є фундаментальним правом, незважаючи на виклики [52].

Впровадження елементів штучного інтелекту в судовий процес створює нові ризики для забезпечення прозорості процесу ухвалення судових рішень. Аналогічно до «чорної скриньки», в системах ШІ ускладнено розуміння того, як саме було ухвалено рішення. Інноваційні технологічні рішення не повинні створювати перешкоди для реалізації права на справедливий суд, а сприяти йому, що можливо під контролем людини в питаннях: управління справами та автоматичного планування судових засідань, формування і відправлення викликів і повідомлень, перетворення мовлення в текст, стенографування судових засідань, анонімізації судових рішень задля збереження балансу між ефективністю, захистом персональних даних і відкритістю інформації щодо справи, озвучування текстів судових рішень, інших документів на запит користувача, транскрибуванні та перекладі, що має потенційну актуальність у контексті транскордонних судових процесів.

Висновки. Цифровізація цивільного судочинства передбачає використання інформаційно-комунікаційних технологій на всіх етапах судового процесу: від подання позовної заяви, сплати судового збору до виконання судового рішення. Підсистеми ЄСІКС забезпечують участь у судових засіданнях, оперативний дистанційний доступ до інформації про справу, що підвищує рівень прозорості судових процедур, доступність і ефективність правосуддя, створюючи додаткові можливості для суспільного контролю. Підсистема ЄСІКС «відеоконференцз'язок», електронний документообіг, онлайн-трансляції судових засідань та інші цифрові інструменти змінюють традиційні механізми забезпечення гласності та відкритості в цивільному судочинстві. Цифрова трансформація цивільного судочинства формує нову парадигму реалізації відповідних засад, що відображає глобальні тенденції цифровізації правосуддя та відповідає стратегічним цілям електронного правосуддя ЄС. Ці обставини зумовлюють важливі соціально-економічні, технічні, геополітичні виклики, що пов'язані з цифровим розривом, кібербезпекою, захистом даних в умовах розширення цифрового доступу, фінансуванням технологічної модифікації ЄСІКС і відповідних підсистем, що забезпечують гласність і відкритість.

Водночас трансформація механізмів реалізації гласності та відкритості в умовах цифровізації потребує збалансованого підходу до технологічних інновацій та цивільних процесуальних гарантій. І якщо технічні перешкоди для судів у проведенні відеоконференцій з дотриманням завдань цивільного судочинства є здебільшого питаннями кейс-менеджменту та матеріально-технічного забезпечення, то дотримання вимог мотивування ухвал, обґрунтованості відмови у проведенні відеоконференцій з урахуванням збалансованого співвідношення між процесуальною необхідністю, безпекою учасників і доступністю правосуддя, зокрема в умовах воєнного стану, є обов'язком суду. Як виявив аналіз судової практики, відповідні ухвали щодо всіх підстав відмови є шаблонними та здебільшого не містять мотивів, що стосуються конкретної справи.

У контексті цифровізації проведення судових засідань є нагальна потреба удосконалення процесуальних правил дослідження оригіналів письмових доказів з урахуванням специфіки проведення розгляду справи в режимі відеоконференції. Ці положення пов'язані з тим, що в умовах цифровізації загальні правила хоча і є обґрунтованими, тісно пов'язані з принципом безпосереднього дослідження доказів судом, але створюють певні перешкоди для своєчасності розгляду і вирішення цивільних справ та ефективності судового захисту. З урахуванням дослідженої аналітичної інформації щодо дистанційних слухань їм загалом надається перевага. На цій підставі є доцільним запровадження презумпції проведення судових засідань у режимі відеоконференції за відсутності прямо визначених законом обставин,

що вимагають особистої присутності, необхідності дослідження оригіналів письмових доказів, якщо є розумні та достатні підстави вважати їх недостовірними.

Для забезпечення належного балансу між принципом гласності та захистом приватності в цивільному судочинстві необхідне законодавче уточнення обсягу персональних даних, доступних у публічному просторі щодо публічності судових процесів, зокрема трансляцій, та публікації інформації про призначені справи. Також потребує належного мотивування судами рішення про обмеження чи розширення доступу до персональних даних учасників судового процесу, зважаючи на принцип пропорційності: має розкриватись лише та інформація, яка дійсно необхідна для забезпечення прозорості правосуддя, без посиленого втручання в приватне життя.

Безперечний позитивний потенціал впровадження ІІІ має здійснюватися з чітким визначенням сфери його застосування (управління справами, автоматичне планування судових засідань, перетворення мовлення в текст, анонімізація судових рішень, автоматичний переклад усної мови, що є перспективним для судової транскордонної співпраці) задля забезпечення відкритості правосуддя та під належним контролем людини. На цій підставі саме на рівні ЦПК України мають бути передбачені норми щодо алгоритмічної прозорості використання ІІІ в цивільному судочинстві з обов'язковим розкриттям інформації про застосування автоматизованих систем при прийнятті процесуальних рішень і можливістю оскарження таких рішень. Без відповідних законодавчо закріплених правил говорити про використання ІІІ при здійсненні цивільного судочинства є передчасним.

Список використаних джерел:

1. Ізарова І. О. Закритий судовий розгляд справ в порядку цивільного судочинства: практика Європейського Суду. *Юридичний вісник*. 2014. № 2. С. 295–299.
2. Король В. В. Фіксування судового засідання за допомогою технічних засобів як складова засади гласності і відкритості кримінального провадження. *Наше право*. 2015. № 4. С. 104–110.
3. Кройтор В. А. Гласність як одна з основних засад цивільного судочинства. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2008. № 2. С. 64–66.
4. Кройтор В. А., Степаненко Т. В. Стандарти Європейського Союзу у сфері цивільного судочинства і проблема доступу до правосуддя. *Наукові записки Харківського економіко-правового університету*. № 1 (2). 2005. С. 64–77.
5. Кройтор В. А. Дія принципу поєднання гласності та можливості її обмеження в цивільному судочинстві при розгляді справ про усиновлення дітей. *Приватне та публічне право*. 2017. № 3. С. 49–53.
6. Кройтор В. А. Принцип усності в цивільному судочинстві. *Право і безпека*. 2009. № 2. С. 144–151.
7. Кройтор В. А. Засади публічності в римському цивільному процесі. *Підприємництво, господарство і право*. 2011. № 4. С. 68–71.
8. Кройтор В. А. Зміст принципу гласності цивільного судочинства: процесуальний аспект. *Вісник Національного університету внутрішніх справ*. 2004. № 25. С. 354–360.
9. Кройтор В. А. Принципи цивільного судочинства та їх система: проблеми сучасної теорії і практики : монографія. Харків : Право, 2020. 672 с.
10. Кройтор В. А. Процесуальний зміст принципу гласності цивільного судочинства. *Форум права*. 2011. № 3. С. 419–427. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index (дата звернення: 24.12.2024).
11. Кройтор В. А. Теоретико-методологічні основи формування та функціонування системи принципів цивільного судочинства : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2021. 600 с.
12. Мельник-Томенко Ж. М. Принципи гласності судового процесу і відкритості інформації щодо справи: правова природа та наукові підходи до її визнання. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. Том 3. Випуск 1 (16). С. 161–166. URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v1-3_2017/34.pdf (дата звернення: 12.12.2024).

13. Серветник А. Г. Співвідношення принципів відкритості, гласності та публічності цивільного судочинства. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2014. № 12. Том 2. С. 58–61.
14. Турлова Ю. А. Принцип гласності в оновленому процесуальному законодавстві України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. № 4. С. 195–198.
15. Штефан О. Принцип гласності та відкритості судового процесу і його повне фіксування технічними засобами в цивільному судочинстві України. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2022. № 2. С. 5–14.
16. Кабальський Р. Публічність та прозорість цивільного процесу: баланс між відкритістю та захистом інформації. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 12. С. 100–103. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-12/21> (дата звернення: 02.03.2025).
17. Sereda O., Mamnitskyi V., Kornieva P., Cherevatenko I. New Steps of Digitalisation of Civil Justice in Ukraine. *Access to Justice in Eastern Europe*. 2024. № 7(1). Pp. 416–426. DOI: <https://doi.org/10.33327/AJEE-18-7.1-n000118> (access: 02.03.2025).
18. Ясинок М. М., Котвяковський Ю. О. Електронний суд у цивільному судочинстві України. *Приватне та публічне право*. 2023. № 1. С. 31–36. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-5666.2023.1.6> (дата звернення: 02.03.2025).
19. Каламайко Ю. Упровадження інформаційних технологій і забезпечення принципів цивільного судочинства. *Часопис цивілістики*. 2021. С. 58–65. DOI: <https://doi.org/10.32837/chc.v0i43.445> (дата звернення: 02.03.2025).
20. Парасюк М. Інформатизація цивільного судочинства як засіб реалізації принципу процесуальної економіки. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2024. Т. 42. С. 107–114. DOI: <http://doi.org/10.23939/law2024.42.107> (дата звернення: 02.03.2025).
21. Гиляка О. С. Новітні технології та права людини: аналіз деяких критичних проблем цифрової ери. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2023. Т. 30. № 2. С. 15–30.
22. Іванюта Н. В. Електронна процесуальна форма як засіб забезпечення доступу до правосуддя. *Правове забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, безпековий, інтелектуальний простір: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 23 квітня 2019 року) / за ред. О. Г. Турченко. Вінниця, Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2019. С. 301–304. URL: <https://jlsouk.donnu.edu.ua/article/view/6834/6866> (дата звернення: 05.03.2025).*
23. Теремецький В. І., Дуліба Є. В. Особливості впровадження та функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи як інструмента електронного правосуддя. *Forum Prava*. 2023. № 75(2). С. 130–143. DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.10007341> (дата звернення: 02.03.2025).
24. Берназюк Я. Цифрова ера правосуддя: роль ІІІ у забезпеченні єдності судової практики в Україні. *Constitutionalist* : сайт. URL: https://constitutionalist.com.ua/wp-content/uploads/2025/01/AI_consistency_of_case_law_bernaziuk.docx (дата звернення: 02.03.2025).
25. Блажівська Н. Цифрова трансформація судочинства: міжнародний досвід та висновки для України. *Верховний Суд* : сайт. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/Prezent_Cifrova_transformacia.pdf (дата звернення: 02.03.2025).
26. Василенко М., Слатвінська В. М. Штучний інтелект в судовій практиці: особливості та його можливості. *Право і суспільство*. 2022. № 4. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2022/4_2022/39.pdf (дата звернення: 02.03.2025).
27. Городовенко В. Штучний інтелект і технології можуть значно допомогти у роботі суддям, але не замінити їх. Висновок КРЕС. *Конституційний Суд України* : сайт. 28 грудня 2023 р. URL: <https://ccu.gov.ua/novyna/syug-shtuchnyy-intelekt-i-tehnologiyi-mozhut-znachnodopomogty-u-roboti-suddyam-ale-ne> (дата звернення: 02.03.2025).

28. Калараш А. Електронний суд: актуальні проблеми, шляхи їх вирішення та перспективи реформування. *Судово-юридична газета* : сайт. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/219733-elektronniy-sud-aktualni-problemi-shlyakhi-yikh-virishennya-ta-perspektivireformuvannya> (дата звернення: 02.03.2025).
29. Козьяков С. Якою має бути державна політика підтримки розвитку та стримування небезпеки штучного інтелекту. *Дзеркало тижня* : сайт. URL: <https://zn.ua/ukr/TECHNOLOGIES/jakoju-maje-buti-derzhavna-politika-pidtrimki-rozvitku-ta-strimuvannja-nebezpeki-shtuchnoho-intelektu.html> (дата звернення: 02.03.2025).
30. Сакара Н. Диджиталізація правосуддя. Використання ЄСІТС під час розгляду справ: огляд окремих правових позицій. *Верховний Суд* : сайт. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2024_prezent/Prezent_ESITS.pdf (дата звернення: 02.03.2025).
31. Pingen A., Wahl T. New Legal Framework on Digitalisation of Judicial Cooperation. *Eucrim*. 2023. Issue 4. Pp. 331–332. URL: <https://eucrim.eu/news/new-legal-framework-on-digitalisation-of-judicial-cooperation/> (access: 02.03.2025).
32. Ho-Dac M. Digitalisation of Justice Systems in the European Union: Towards a European Judicial Area 2.0. *European Association of Private International Law* : website. 6 February 2024. URL: <https://eapil.org/2024/02/06/digitalisation-of-justice-systems-in-the-european-union-towards-a-european-judicial-area-2-0/> (access: 02.03.2025).
33. Ontanu A. The Digitalisation of European Union Procedures: A New Impetus Following a Time of Prolonged Crisis. *Law, Technology and Humans*. 2023. № 5. Pp. 93–110. DOI: <https://doi.org/10.5204/lthj.2706> (access: 02.03.2025).
34. Gaffar H. Implications of Digitalization and AI in the Justice System: A Glance at the Socio-legal Angle. *Law and world*. 2024. Vol. 10, no. 31. Pp. 154–177. DOI: <https://doi.org/10.36475/10.3.14> (access: 02.03.2025).
35. Правила організації ефективного судочинства в судах першої інстанції: Рада суддів України. рішення від 4 жовтня 2024 року № 33. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MUS40284> (дата звернення: 02.03.2025).
36. Представники ДСА України взяли участь у засіданні керівної комісії Проєкту ЄС «Право-Justice III»: результати співпраці. *Державна судова адміністрація України* : сайт. 15 липня 2024. URL: <https://dsa.court.gov.ua/dsa/pres-centr/news/1637375/> (дата звернення: 02.03.2025).
37. Концепція ЄСІКС. *Державна судова адміністрація України* : сайт. URL: <https://court.gov.ua/storage/portal/dsa/news/Kontseptsia%20ESIKS.pdf> (дата звернення: 02.03.2025).
38. Модернізація ЄСІТС під загрозою – Державна судова адміністрація шукає нові джерела фінансування. *Судово-юридична газета* : сайт. 17 лютого 2025. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/323305-modernizatsiya-esits-pod-ugrozoy-gosudarstvennaya-sudebnaya-administratsiya-ischet-novye-istochniki-finansirovaniya> (дата звернення: 02.03.2025).
39. Аналітичний звіт: дистанційні слухання в цивільному, господарському та адміністративному процесі. URL: <https://www.pravojustice.eu/storage/app/uploads/public/658/2d9/813/6582d9813d790644266136.pdf> (дата звернення: 01.03.2025).
40. Ухвала Херсонського міського суду Херсонської області від 10.06.2020 у справі № 766/2862/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89722506> (дата звернення: 05.03.2025).
41. Ухвала Яворівського районного суду Львівської області від 17.01.2020 у справі № 460/4277/19, провадження № 2/944/690/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87720355> (дата звернення: 05.03.2025).
42. Ухвала Овідіопольського районного суду Одеської області від 08.04.2024 у справі № 509/1803/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118177110> (дата звернення: 05.03.2025).
43. Ухвала Бердичівського міськрайонного суду Житомирської області від 22.10.2024 у справі № 274/3247/24, провадження № 2/0274/999/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122458613> (дата звернення: 05.03.2025).

44. Ухвала Богунського районного суду міста Житомира від 20.01.2020 у справі № 295/17012/19, 2/295/513/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87084248> (дата звернення: 05.03.2025).

45. Матриця реформ в Україні 2025. *Кабінет Міністрів України* : сайт. URL: <https://reformmatrix.mof.gov.ua/> (дата звернення: 02.03.2025).

46. European e-Justice Strategy 2024–2028. *Official Journal of the European Union*. C series C/2025/437. 16.1.2025. <https://eur-lex.europa.eu/eli/C/2025/437/oj> (access: 02.03.2025).

47. Individuals' level of digital skills (2015–2019). 17/06/2024. *Official website of the European Union*. URL: [https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/isoc_sk_dskl_i\\$DV_317/default/table?lang=en](https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/isoc_sk_dskl_i$DV_317/default/table?lang=en) (access: 02.03.2025).

48. European e-Justice Portal. URL: <https://e-justice.europa.eu/home?plang=en&action=home> (access: 03.03.2025).

49. Про затвердження Кодексу суддівської етики: З'їзд суддів України. Рішення від 18.09.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001415-24#Text> (дата звернення: 02.03.2025).

50. Рухаючись вперед: використання асистивних технологій у судочинстві. Консультативна рада європейських суддів (КРЕС). Висновок КРЕС № 26 (2023): 1 грудня 2023 року. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/vysnovok_kryes_no_26_neoficiynyy_pereklad.pdf (дата звернення: 02.03.2025).

51. Brown A. Don't blame AI. *Digital Leaders* : website. 9 December 2024. URL: <https://digileaders.com/dont-blame-ai/> (access: 02.03.2025).

52. Bangle J. Making justice more accessible through technology. *Digital Leaders* : website. 21 March 2024. URL: <https://digileaders.com/making-justice-more-accessible-through-technology/> (access: 02.03.2025).

